

STADGAR FÖR SVENSK HANDEL PENSIONS KASSAN, försäkringsförening

Föreningsordning

§ 1

Firma

Föreningens firma är Svensk Handel Pensionskassan, försäkringsförening, nedan benämnd kassan.

§ 2

Ändamål

Kassan har till ändamål att bereda medlem och hans efterlevande familj en eller flera av följande förmåner, nämligen

- a) pension åt medlemmen själv, egenpension
- b) pension åt medlems efterlevande familj, familjepension och efterlevandepension och
- c) förmåner enligt ITP-planen

Om försäkring av avgiftsbefrielse vid arbetsoförmåga stadgas i §§ 21 och 28.

Anm. Enligt äldre stadgar kunde förmånerna även innefatta kapitalunderstöd. Nya sådana förmåner eller höjning av äldre sådana förmåner meddelas ej.

§ 3

Verksamhet

Kassans verksamhet är uppdelad på:

- Avdelning I** som omfattar försäkringar utformade efter individuella avtal, ITPK-förmåner som inte ingår i avdelning II samt försäkringar enligt Avtalspension SAF-LO.
- Avdelning II** som omfattar försäkringar i enlighet med pensionsuppställning mellan organisationer på arbetsmarknaden, den s k ITP-planen. Avdelningen omfattar även försäkringar med ITP-liknande planer. (Avdelningen omfattar inte ITPK-förmåner, som efter val, placerats i avdelning I).

§ 4

Medlemskap

Till medlem av kassan kan antagas

- a) delägare i företag som är medlem i Föreningen Svensk Handel eller i annan organisation än Föreningen Svensk Handel som arbetar för handeln och samtidigt är knuten till Föreningen Svensk Handel,
- b) person som är anställd hos Föreningen Svensk Handel eller av under a) angivna företag och organisationer, eller person som är eller har varit medlem hos företag eller organisation, med vilken kassan ingått avtal om rörelseöverlåtelse,
- c) maka/make, sambo eller registrerad partner till medlem i kassan.

§ 5

Ansökan/anmälan om försäkring/medlemskap

1. Ansökan om medlemskap skall innehålla uppgift om sökandens fullständiga namn, personnummer samt hemvist. Ansökan skall i förekommande fall vara åtföljd av intyg om anställning, utfärdat av arbetsgivaren.
2. Beviljas ansökningen, vinnas medlemskap när första avgift erlagts till kassan.
3. För Avtalspension SAF-LO gäller, istället för 1 och 2 ovan, att arbetsgivaren sänder in anmälan till AMF Centralen AB, som i detta fall företräder kassan. AMF Centralen AB avsänder antagande svar på arbetsgivarens anmälan. Medlemskapet börjar då kassan mottagit första avgift.
4. Den, som uppbär ålderspension, är alltjämt medlem av kassan.
5. Ansökan om försäkring för sjukpension, för efterlevandepension, familjepension samt av avgiftsbefrielse vid arbetsoförmåga skall åtföljas av intyg rörande sökandes hälsotillstånd eller om så påfordras av läkarutlåtande för sökanden enligt fastställt formulär.
6. Ansökan om försäkring för efterlevandepension skall även åtföljas av uppgift om medförsäkrads fullständiga namn samt personnummer.
7. För prövning av anmälan om försäkring för kollektiv familjepension, särskild änkepension eller särskild änklingspension enligt ITP-planen äger kassan fordra intyg rörande anmäld persons hälsotillstånd eller utredning rörande andra förhållanden, som kan inverka på kassans risk.
8. På grundval av innehållet i inkomna handlingar beslutar styrelsen, huruvida och för vilken delaktighet inträde i kassan skall beviljas. Styrelsen äger rätt att delegera detta beslut.

9. Arvode för läkarundersökning erlägges av sökanden till läkaren. Om ansökan beviljas, ersätter kassan den försäkrade dennes kostnader för läkarutlåtandet.
10. Medlem, som för sig eller sin familj är försäkrad för viss förmån, anses vara delaktig i kassan för denna förmån. Familjemedlem, som på grund av medlems delaktighet är berättigad till pension, benämnes förmånstagare.
11. För medlemskap i avdelning II erfordras även att kassan och arbetsgivaren träffat avtal om att en ITP-liknande plan skall gälla för försäkring av de hos arbetsgivaren anställda befattningshavarna.

§ 6

Förmåner

1. Inom avdelning I försäkras egenpension enligt § 17 och § 19, familjepension och efterlevandepension enligt § 18. och kapitalunderstöd enligt § 20.
2. Inom avdelning II försäkras förmåner enligt ITP-liknande planer förutom ITPK-förmåner som efter val, placerats i avdelning I. Förmånerna enligt ITP-liknande planer och de särskilda bestämmelser som gäller för dessa förmåner har intagits i §§ 22-28

§ 7

Försäkringstekniska grunder

Till grund för beräkning av avgifterna och för övriga försäkringstekniska beräkningar läggs de antaganden, som finnes upptagna i §§ 38 och 39.

Styrelsen skall varje år låta upprätta och till Finansinspektionen inge försäkringsteknisk utredning av kassans ställning vid föregående års slut.

§ 8

Fondbildning

Räkenskaperna för avdelningarna I och II skall redovisas var för sig och överföring av medel mellan avdelningarna får ej ske.

Inom varje avdelning redovisas försäkringstekniska avsättningar och konsolideringsmedel.

§ 9

Kapitalplacering och värdehandlingarnas förvaring

1. De medel som inte behövs för löpande utgifter skall placeras i enlighet med Kassans placeringsriktlinjer.
2. Värdehandlingar skall förvaras på betryggande sätt i enlighet med förvaringsinstruktion fastlagd av styrelsen.

§ 10

Konsolideringsmedlens användning

Konsolideringsmedlen skall användas till återbäring inom respektive avdelning i form av tillägg till utgående förmåner samt, inom avdelning I, till belopp som utgår vid återköp av försäkring.

Inom avdelning I fördelas återbäringen i förhållande till de enskilda försäkringarnas bidrag till avdelningens vinst.

Inom avdelning II användes vinsten för tilläggs pensioner.

Beslut om återbäring fattas av styrelsen. Beslutet skall grundas på en försäkringsteknisk utredning med analys av den kollektiva konsolideringsnivån med hänsyn till olika utvecklingsalternativ av tillgångarnas totalavkastning och en av styrelsen fastställd konsolideringspolicy.

Konsolideringspolicyn skall innehålla en målkonsolidering och ett konsolideringsintervall. Med målkonsolidering menas en konsolideringsgrad som Kassan har som mål att hålla. Med konsolideringsintervall menas inom vilka gränser som konsolideringsgraden kan tillåtas variera.

Konsolideringsgraden är föreningens totala tillgångar dividerat med värdet av Kassans åtaganden mot försäkringstagarna och andra försäkringsberättigade. Med åtaganden avses här summan av försäkringarnas tekniska återköpsvärden och allokerad återbäring.

Konsolideringsgraden är 100% om tillgångarna är lika stora som åtagandena.

§ 11

Styrelse och firmateckning

1. Kassans styrelse består av ordföranden jämte lägst fem (5) och högst sex (6) ledamöter utöver, i förekommande fall, ledamot/ledamöter som obligatoriskt skall utses enligt lag (personalrepresentation). Därutöver skall kassans verkställande direktör vara ledamot av styrelsen.

Kassans valberedning skall lämna förslag till ordförande samt personer för inval i styrelsen. Eventuella personalrepresentanter utses enligt vad som föreskrivs i lag.

Ordföranden och styrelseledamot som inte är personalrepresentant väljs av föreningsstämman. Samtliga styrelseledamöter utom två (2) skall vara medlemmar i kassan. Till styrelseledamot bör inte väljas person som är ledamot sedan fyra mandatperioder i följd, om inte särskilda skäl föreligger.

Valberedningen skall sträva efter en allsidigt sammansatt styrelse varvid två (2) av styrelseledamöterna skall väljas utifrån oberoendekriterium. Sådan ledamot bör äga erfarenhet av styrelsearbete och/eller professionell förtrogenhet med pensioner och/eller den materia som trygghandformen innebär.

Mandattiden för ordföranden och för övriga av föreningsstämman utsedda ledamöter är två (2) år. Mandatperioden pågår från ordinarie föreningsstämma till nästa ordinarie föreningsstämma. Val skall ske så att halva styrelsens mandatperiod förfaller vid varje föreningsstämma.

Till styrelseledamot får ej utses person som uppnått sjuttio (70) års ålder.

- 2. Styrelsen utser inom sig vice ordförande.**
- 3. Styrelsen är beslutsför då minst fyra av styrelseledamöterna är närvarande. Som styrelsens beslut gäller den mening om vilken majoriteten förenar sig. Vid lika röstetal gäller den mening som biträdes av ordföranden vid sammanträdet.**
- 4. Styrelsen har sitt säte i Stockholm.**
- 5. Kassans firma tecknas av styrelsen som sådan eller av den eller dem inom eller utom styrelsen som styrelsen därtill utser.**

§ 12

Revision

För granskning av styrelsens förvaltning samt kassans årsredovisning och räkenskaper utses årligen på ordinarie föreningsstämma för tiden t o m nästa ordinarie föreningsstämma två revisorer och två revisorssuppleanter. Av revisorerna skall en ordinarie och suppleanten för denne var auktoriserad.

§ 13

Föreningsstämma

1. Ordinarie föreningsstämma hålles en gång om året före juni månads utgång.

Vid ordinarie föreningsstämma skall följande ärenden behandlas:

- a) val av ordförande och justeringsmän för stämman,
  - b) styrelsens årsredovisning för det förflutna året och revisorernas berättelse,
  - c) fråga om fastställelse av resultaträkningen och balansräkningen,
  - d) fråga om beviljande av ansvarsfrihet för styrelseledamöterna för den tid redovisningen omfattar,
  - e) fastställande av arvoden till styrelseordföranden, övriga valda styrelseledamöter och revisorer,
  - f) val av styrelsens ordförande
  - g) fastställande av antalet övriga ledamöter i styrelsen,
  - h) Val av de ledamöter i styrelsen förutom verkställande direktören, som skall utses av föreningsstämman.
  - i) val av två revisorer jämte suppleanter för dem,
  - j) val av ordförande jämte två ledamöter i valnämnd och en suppleant,
  - k) bestämmande av den eller de tidningar i vilka meddelanden till medlemmarna skall införas,
  - l) fråga som för behandling vid stämman av medlem väckts i skrivelse som kommit styrelsen tillhanda före den 15 februari samma år,
  - m) övriga i kallelsen upptagna ärenden.
- 2. Extra föreningsstämma hålles när styrelsen finner det lämpligt eller i övrigt när sådan stämma påfordras enligt lag.**
- 3. Vid föreningsstämma, ordinarie såväl som extra, kan under förutsättningar som framgår av 34 § lagen om understödsföreningar även ärenden som icke angivits i kallelse till stämman upptagas till behandling och avgörande.**
- 4. I fråga om rösträtt på föreningsstämma gäller**
- a) att varje medlem har en röst,
  - b) att medlemmar må företräda varandra genom fullmakt som skall tillställas styrelsen senast två veckor före föreningsstämma. Styrelsen

kan dock godkänna senare inlämnad fullmakt om särskilda skäl föreligger. Ingen får dock företräda fler än en medlem.

- c) att såsom stämmans beslut gäller, om ej dessa stadgar eller lagen om understödsförening föreskriver annat, den mening för vilken de flesta rösterna avgivits.
- d) att vid lika röstetal val avgörs genom lottning, men att i övriga frågor den mening gäller som biträdes av ordföranden vid stämman.

§ 14

Kallelser och andra meddelanden

1. Kallelse till föreningsstämman och övriga meddelanden till medlemmarna skall ske antingen genom annons i den eller de tidningar som ordinarie föreningsstämma bestämmer samt på kassans hemsida eller genom brev till varje medlem. Kallelse till föreningsstämma skall ske senast 14 dagar före stämman.
2. Om för giltighet av beslut krävs att det fattas på två på varandra följande föreningsstämmor, får kallelse till sista stämman icke ske innan första stämman hållits. Är icke någon av stämmorna ordinarie, skall mellan dem förflyta minst en månad.

§ 15

Skiljedom

1. Tvist mellan kassan och styrelsen eller ledamot därav eller medlem av kassan eller annan förmånsberättigad skall, förutom när annat följer av nedan, avgöras enligt lag om skiljeförfarande.
2. För Ålderspension enligt Avtalspension SAF-LO gäller följande.

Pensionsnämnden SAF-LO är rådgivande till föreningen. Försäkrad kan begära att fråga som angår honom skall tas upp till behandling i Pensionsnämnden.

Tvist om tolkning och tillämpning av bestämmelserna handläggs enligt de regler som finns i de vid varje tidpunkt gällande gemensamma försäkringsvillkoren för AMF-försäkringarna. I dessa framgår bland annat att part i en eventuell tvist alltid har rätt att hänskjuta ärendet till bindande avgörande i en särskild skiljenämnd. Denna skiljenämnd består av två ledamöter utsedda av SAF och två ledamöter utsedda av LO. Ledamöterna utser gemensamt opartisk ordförande.

§ 16

Förfarandet med behållna tillgångar vid kassans upplösning

Har kassan trätt i likvidation och kommer icke överlåtelse till stånd skall, sedan den i kallelsen på kassans okända borgenärer utsatta inställelsedagen är förbi och alla kända skulder betalats, de vid kassans upplösning inom vardera avdelningen behållna tillgångarna fördelas enligt nedan angivna bestämmelser.

- a) Åt innehavare av pensioner, för vilka pensionsfallet inträffat innan beslut om likvidation fattades av kassan eller meddelades av domstol, skall anskaffas försäkringar omfattande de förmåner som de var tillförsäkrade i kassan vid likvidationstidpunkten.

Förslår ej tillgångarna härtill, nedsätts försäkringarna i erforderlig och lika grad.

- b) Finnes därefter ytterligare tillgångar inom avdelningen, skall åt övriga medlemmar i avdelningen anskaffas försäkringar motsvarande de förmåner, nedsatta till fribrev, som de var tillförsäkrade i kassan vid likvidationstidpunkten. Förslår ej tillgångarna härtill, nedsätts försäkringarna i erforderlig och lika grad.

- c) Finnes därefter ytterligare tillgångar inom avdelningen, skall dessa användas för anskaffande av tilläggsförsäkringar, beräknade enligt de regler som enligt § 10 tillämpas vid beräkning av återbäring. Beslut om tilläggsförsäkringar skall fattas på föreningsstämma.

- d) Försäkringarna anskaffas i svensk försäkringsinrättning.

Försäkringsvillkor

Avdelning I

§ 17

Egenpension

1. Egenpension är antingen ålderspension, ITPK-Egenpension eller ålderspension enligt Avtalspension SAF-LO.
2. Beträffande Avtalspension SAF-LO gäller istället för 3-5 nedan, § 19.
3. Ålderspension tillkommer medlem efter det denne uppnått en viss på förhand bestämd pensionsålder och utgår därefter under medlemmens livstid eller kortare tid, som avtalats.
4. Pensionsålder och utbetalningstid är valfri inom ramen för vad som enligt kommunalskattelagen medges för att försäkringen skall vara pensionsförsäkring.
5. Ålderspension kan vara med eller utan återbetalningsskydd. Om återbetalningsskydd ingår utbetalas medlemmens uppsamlade kapital om medlemmen avlider före pensionsåldern. Avlider medlemmen efter det att utbetalningarna startat fortsätter utbetalningarna med samma belopp under så lång tid som återstår av den avtalade tiden för utbetalning, dock längst intill 20 år efter det att ålderspensionen börjat utbetalas.
6. ITPK Egenpension är en individuell ålderspension med eller utan återbetalningsskydd som medlemmar inom avd II kan välja att placera sin premie för ITPK(Kompletteringspension) i.

§ 18

Familjepension/Efterlevandepension

Familjepension

Då medlem som är delaktig för familjepension avlider, tillkommer pension hans förmånstagare inom familjekretsen. (se pkt förmånstagare nedan).

Efterlevandepension

Då medlem som är delaktig för efterlevandepension avlider, tillkommer pension till den eller de förmånstagare inom familjekretsen som anges i det enskilda försäkringsavtalet. I försäkringsavtalet anges även pensionens belopp och den tid under vilken den skall utgå, allt inom ramen för vad gällande kommunalskattelag stadgar rörande pensionsförsäkring.

Förmånstagare

Generellt förordnande

Förmånstagare är, om inte annat skriftligen anmälts, i första hand den försäkrades make eller sambo och i andra hand den försäkrades arvsberättigade

barn. Finns det flera barn som är förmånstagare fördelas pensionen i lika proportioner.

Med make jämställs även partner enligt lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap.

Make är förmånstagare även när mål om äktenskapsskillnad pågår. Registrerad partner är förmånstagare även när mål om upplösning av registrerat partnerskap pågår.

Med sambo avses ogift person, som under äktenskapsliknande förhållanden eller förhållanden som liknar registrerat partnerskap, vid dödsfallet stadigvarande sammanbott med ogift försäkrad förutsatt att de

- har eller har haft eller väntar barn tillsammans eller
- tidigare har varit gifta med varandra eller levt samman i registrerat partnerskap eller i vart fall stadigvarande sammanbott.

Saknas förmånstagare görs ingen utbetalning.

Särskilt förordnande

Den försäkrade kan skriftligen anmäla annat förmånstagarförordnande. Sådant förordnande kan endast omfatta följande personer

- a) make/registrerad partner eller tidigare make/registrerad partner
- b) sambo eller tidigare sambo
- c) barn/styvbarn/fosterbarn till den försäkrade eller till någon person enligt a) eller b).

Finns det flera barn som är förmånstagare fördelas pensionen i lika proportioner såvida ej annat anges.

Saknas förmånstagare görs ingen utbetalning.

§ 19

Ålderspension enligt Avtalspension SAF-LO

Ålderspension

Om inget annat anges så utbetalas ålderspensionen fr.o.m 65 års ålder så länge den försäkrade lever.

Kortaste utbetalningstid för ålderspension är 5 år. Undantag: Ålderspension kan också utbetalas i lägst 3 år om slutåldern för utbetalningarna är 65 år.

Återbetalningsskydd

Den försäkrade kan välja återbetalningsskydd för ålderspensionen. Återbetalningsskydd innebär att pension utbetalas vid den försäkrades dödsfall till förmånstagare (se pkt förmånstagare nedan).

Återbetalningsskyddet omfattar normalt hela den ålderspension som intjänats i Avtalspension SAF-LO fr.o.m 1996, oavsett förvaltare.

Om återbetalningsskyddet väljs senare än vid första möjliga val tillfälle eller mer än 12 månader efter en familjehändelse erfordras hälsodeklaration. Med

familjehändelse avses när en försäkrad gifter sig, blir registrerad partner, blir sambo eller får barn.

Vid medlemmens frånfälle innan ålderspensionen börjat utbetalas till den försäkrade, utbetalas värdet av det intjänade pensionskapitalet till förmånstagare i 5 år.

Vid medlemmens frånfälle efter det att ålderspensionen börjat utbetalas, fortsätter utbetalningarna till förmånstagare under den tid som återstår av pensionen, dock längst till och med ålderspensionens sluttidpunkt om denna är temporär, i annat fall i 20 år efter det att ålderspensionen började utbetalas.

Om återbetalningsskyddet valts bort och ålderspensionen börjat utbetalas, kan det inte återinföras.

Förmånstagare

Generellt förordnande

Förmånstagare till ålderspensionens återbetalningsskydd är, om inte annat skriftligen anmälts till AMF Centralen, i första hand den försäkrades make eller sambo och i andra hand den försäkrades arvsberättigade barn. Finns det flera barn som är förmånstagare fördelas pensionen i lika proportioner.

Med make jämställs även partner enligt lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap.

Make är förmånstagare även när mål om äktenskapsskillnad pågår. Registrerad partner är förmånstagare även när mål om upplösning av registrerat partnerskap pågår.

Med sambo avses ogift person, som under äktenskapsliknande förhållanden eller förhållanden som liknar registrerat partnerskap, vid dödsfallet stadigvarande sammanbott med ogift försäkrad förutsatt att de

- har eller har haft eller väntar barn tillsammans eller
- tidigare har varit gifta med varandra eller levt samman i registrerat partnerskap eller i vart fall stadigvarande sammanbott sedan minst sex månader.

Saknas förmånstagare görs ingen utbetalning.

Särskilt förordnande

Den försäkrade kan skriftligen anmäla annat förmånstagarförordnande. Sådant förordnande kan endast omfatta följande personer

- a) make/registrerad partner eller tidigare make/registrerad partner
- b) sambo eller tidigare sambo
- c) barn/styvbarn/fosterbarn till den försäkrade eller till någon person enligt a) eller b).

Finns det flera barn som är förmånstagare fördelas pensionen i lika proportioner såvida ej annat anges.

Saknas förmånstagare görs ingen utbetalning.

Anmälan om dödsfall och de handlingar som erfordras för utbetalning av efterlevandepension ska skickas till AMF Centralen AB.

§ 20

Kapitalunderstöd

Kapitalunderstöd är av tre slag:

- a) **Kapitalunderstöd förbundet med ålders- och sjukpension, vilket utfaller när medlem uppnår pensionsåldern eller dessförinnan antingen blir fullständigt och varaktigt oförmögen till arbete eller avlider.**
- b) **Kapitalunderstöd förbundet med enbart ålderspension, vilket utfaller när medlem uppnår pensionsåldern eller dessförinnan avlider.**
- c) **Kapitalunderstöd förbundet med familjepension, vilket utfaller när medlem avlider före eller efter uppnådd pensionsålder.**

Anm. Försäkring av kapitalunderstöd kan icke längre nytecknas eller höjas.

§ 21

Avgiftsbefrielse vid arbetsoförmåga

Då medlem som är delaktig för avgiftsbefrielseförsäkring blir arbetsoförmögen till minst 50 % på grund av sjukdom eller olycksfall gäller, med 3 månaders karens, fullständig avgiftsbefrielse för försäkringar tecknade före 2004-01-01 och avgiftsbefrielse i proportion till sjukgraden för försäkringar tecknade fr.o.m. 2004-01-01.

Försäkringsvillkor

Avdelning II

Inom avdelningen försäkras ålderspension, kompletteringspension, garanti-tilläggspension, delpension, sjukpension, efterlevandepension och avgiftsbefrielse.

§ 22

Ålderspension

Rätt till ålderspension inträder när medlem uppnår pensionsåldern.

Pensionsåldern är 65 år, såtillvida inte lägre pensionsålder tidigare har överenskommits mellan arbetsgivare och medlemmen.

Ålderspension vid pensionsåldern 65 år utgår fr o m den kalendermånad, varunder medlemmen uppnår pensionsåldern. Vid annan pensionsålder utgår ålderspension fr o m kalendermånaden närmast efter den, varunder medlemmen uppnår pensionsåldern. Ålderspension utgår t o m den kalendermånad, varunder medlemmen avlider eller rätten till pension eljest upphör.

Ålderspension före 65 år på pensionsmedförande lönedel intill 7,5 basbelopp minskas med vad medlemmen är berättigad uppbära i form av:

sjukpenning i det fall medlemmen vid pensionsålderns inträde uppbär sjukpension, dock utbetalas alltid lägst 5% av ifrågavarande lönedel,

sjukbidrag eller förtidspension enligt lagen om allmän försäkring,

livränta enligt arbetsskadeförsäkringen eller på grund av staten åliggande ersättningsplikt

Om ålderspension icke uppgår till avtalad full pension, reduceras dock, i fall då sjukpenning uppbäres, ovan angiva 5% i motsvarande grad, och i övriga fall görs minskningen med sådant belopp, att de sammanlagda förmånsbeloppen ej överstiger pensionen beräknad utan tjänstetidsreduktion.

Nedsättningen skall icke ske så, att ålderspensionen understiger den ålderspension, vartill rätt intjänats före den 1 januari 1960.

Vid beräkning av avdrag enligt ovan skall i ålderspensionen inräknas jämväl pension, som utgår från annat håll än kassan, och som vid inträdet i kassan samordnats med ålderspension enligt denna paragraf.

§ 23

Kompletteringspension

Med kompletteringspension (ITPK) förstås en ålderspension, som enligt medlemmens eget val kan uttagas från 62 år eller från högre ålder. Pensionen kan utgå som temporär eller som livsvarig pension.

Kompletteringspensionen nedsättes icke enligt bestämmelserna i § 25.

§ 24

Garantitilläggs pension

Med garantitilläggs pension förstås ålderspension, som tillkommer medlem för att tillförsäkra denne viss miniminivå på ålderspension, som svarar mot pensionsmedförande lön intill 7,5 basbelopp.

Rätt till garantitilläggs pension inträder fr o m den månad, under vilken medlemmen fyller 65 år.

Garantitilläggs pension försäkras som kollektiv riskförsäkring enligt § 39.

§ 25

Delpension

Med delpension förstås ålderspension, som tillkommer medlem med årslön överstigande 7,5 basbelopp och som uppfyller villkoren för delpension enligt lagen om delpensionsförsäkring.

Rätt till delpension föreligger tidigast fr o m den månad, under vilken medlemmen fyller 61 år, och längst t o m månaden före den, under vilken han/hon fyller 65 år.

Delpension utges icke för månad, då medlemmen uppbär ålderspension, för tidspension eller sjukbidrag enligt lagen om allmän försäkring.

Delpension försäkras som kollektiv riskförsäkring enligt § 39.

§ 26

Sjukpension

1. Sjukpension utgår vid medlems arbetsförmåga, dock längst intill viss slutålder, som får vara högst 65 år.

Sjukpension, som ej täcks av fribrev, försäkras som kollektiv riskförsäkring enligt § 39.

2. Rätt till sjukpension inträder när medlem sedan 90 dagar på grund av sjukdom eller olycksfall är till minst 25 % oförmögen till arbete. Vid upprepade fall av arbetsförmåga utgår sjukpension när medlemmen varit till minst 25 % arbetsförmögen under sammanlagt minst 105 dagar under en period, som löper fr.o.m 12 månader innan det nya fallet av arbetsförmåga inträtt t.o.m dagen innan denna arbetsförmåga upphör.

3. **Rätt till sjukpension upphör, när medlemmen avlider eller uppnår pensionsåldern, eller när graden av arbetsförmåga understiger 25 %.**
Om medlem, vars försäkring icke omfattar annan pension än sjukpension, blivit berättigad till sjukpension, och denna ännu utgår vid pensionsålderns uppnående, skall dock sjukpensionen, beräknad såsom vid fullständig arbetsförmåga, utgå för tiden därefter så länge medlemmen lever.
4. **Graden av arbetsförmåga skall bedömas efter den minskning i medlems arbetsförmåga, som sjukdomen eller olycksfallet med hänsyn till förefintliga objektiva symptom kan anses ha framkallat. Härvid skall beaktas ej blott hans/hennes vanliga arbete utan förvärvsarbete över huvud taget. I den händelse en förändring av hans/hennes verksamhet är erforderlig för totalt eller partiellt återställande av arbetsförmågan, skall dock under skälig övergångstid beaktas, i vad mån han/hon förmår utföra sitt vanliga arbete.**
5. **Medlem, som gör anspråk på sjukpension eller uppbär sådan, är skyldig att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter angående behandling av läkare, vård å sjukvårdsanstalt, yrkesutbildning eller dylikt (dock ej operation), som Kassan meddelar för att arbetsförmåga skall hävas. Anvisar Kassan för utförande av undersökning eller behandling viss angiven läkare, är medlemmen skyldig att inställa sig hos denne eller mottaga dennes besök, om hans/hennes tillstånd lägger hinder i vägen.**
6. **Har Kassan anvisat viss läkare för undersökning, varom stadgas i mom 5, ersätter Kassan läkarens arvode för undersökningen och kostnaden för medlemmens för undersökning erforderliga resor utom hans/hennes vistelseort. Har Kassan föreskrivit åtgärd till förebyggande eller hävande av arbetsförmåga, bär Kassan härav betingad direkt kostnad.**
7. **Sjukpensionens belopp utgör, när arbetsförmågan uppgår till lägst 25% ett mot graden av arbetsförmåga svarande belopp.**
8. **För sjukpension gäller, förutom bestämmelserna i mom 1- 7 ovan, följande under A, B och C angivna regler.**
  - A. **Är medlem berättigad till sjukpenning eller livränta på grund av obligatorisk sjukförsäkring eller arbetsskadeförsäkring, utgår ingen sjukpension, som svarar mot lönedel intill 7,5 basbelopp.**

Innan 91 dagar förflutit i ett sjukfall utges dock sjukpension med 10 % på denna lönedel om rätten till sjukersättning upphört till följd av att medlemmen varit arbetsförmögen i sammanlagt 105 dagar under den senaste 12-månadersperioden. Vid partiell arbetsförmåga nedsättes sjukpensionen i förhållande till graden av arbetsförmåga. Sjukpensionen utges inte under tid som ingår i sjuklöneperioden.

Oavsett bestämmelserna i de två närmast föregående styckena skall vid fullständig arbetsförmåga utgå lägst 50% av den sjukpension, vartill rätt intjänats före den 1 januari 1960, och vid partiell arbetsförmåga

lägst en mot graden av arbetsförmåga svarande del därav.

- B. Är medlem berättigad till förtidspension eller sjukbidrag från den allmänna försäkringen, nedsättes sjukpensionen enligt följande regler:**
- C. Om arbetsskadelivränta enligt lagen om allmän försäkring utgår, så minskas sjukpensionen på lönedel intill 7,5 basbelopp med denna förmån.**

För sjukbidrag eller förtidspension, som beviljats före 1995-07-01, gäller följande :

Från sjukpension görs ett på följande sätt beräknat avdrag:

- a) Full sjukpension på lönedel intill 7,5 basbelopp minskas med hela beloppet av utgående sjukbidrag eller förtidspension.**
- b) Nedsättning får icke ske så, att sjukpensionen understiger den sjukpension, vartill rätt intjänats före den 1 januari 1960.**
- c) Om sjukbidrag eller förtidspension ökas till följd av indexändringar, standardtillägg eller dylikt, tillkomna efter första sjukpensionsmånaden, skall ökningen icke föranleda någon höjning av avdraget från sjukpensionen.**
- d) Vid beräkningen av avdraget skall i sjukpensionen inräknas jämväl pension, vartill rätt intjänats före den 1 januari 1960 och som utgår från annat håll än Kassan.**

§ 27

Familjepension

- 1. Familjepension utgår i form av kollektiv familjepension, särskild änkepension och särskild änklingspension.**

Kollektiv familjepension utgår på pensionsförande lön över 7,5 basbelopp.

Särskild änkepension och särskild änklingspension utgår på pensionsmedförande lön intill 7,5 basbelopp och försäkras som kollektiv riskförsäkring enligt § 39.

För de olika slagen av familjepension gäller följande:

- a) Rätt till kollektiv familjepension inträder då medlem avlider. Berättigad till sådan pension är efterlevande make och samtliga arvsberättigade barn, vilka är under 20 års ålder eller, efter denna ålders uppnående, är fullständigt och varaktigt oförmögna till arbete.**

- b) Rätt till särskild änkepension inträder då gift manlig medlem avlider. Berättigad till sådan pension är änka, om änkepension enligt den allmänna tilläggs pensioneringen ej utges på grund av att äktenskapet varat mindre än fem år och den avlidne ej efterlämnar barn, som tillika är barn till änkan.
- c) Rätt till särskild änklingspension inträder då gift kvinnlig medlem avlider, om dödsfallet inträffar under anställningstiden eller efter avgång ur tjänst på grund av uppnådd pensionsålder. Berättigad till sådan pension är änklings.

Anm. För kollektiv barnpension, som ändrats till fribrev före den 1 januari 1974, tillämpas de bestämmelser som gällde den 31 december 1973.

2. Rätt till familjepension upphör

- a) För efterlevande make när maken avlider eller ingår nytt äktenskap;

Anm. Efterlevande make, som ingår nytt äktenskap, kan dock efter prövning återfå sin pensionsrätt helt eller delvis, om det nya äktenskapet sedermera upplöses. Sådan utbetalning skall bestridas med konsolideringsmedel.

- b) För barn, när barnet avlider eller uppnår 20 års ålder utan att vara fullständigt och varaktigt oförmöget till arbete, eller, om pensionen utgår på grund av fullständig och varaktig arbetsoförmåga, när sistnämnda förhållande ej längre består.

3. I vad ovan sagts angående rätt till familjepension gäller dock följande inskränkningar:

Adoption grundlägger inte pensionsrätt för barn, och giftermål ej rätt till familjepension för make, om adoptionen eller giftermålet äger rum:

- a) efter det medlemmen uppnått 60 års ålder och, i fråga om giftermål, äktenskapet vid pensionsfallet inte varat mer än 5 år och gemensamt barn inte finns;
- b) under det arbetsförmågan är varaktigt nedsatt med minst 50%;
- c) under det medlemmen lider av sjukdom, som inom sex månader efter adoptionen eller giftermålet medför medlemmens död, om inte genom adoptionen eller giftermålet eget barn legitimeras eller det skäligen kan antagas, att sjukdomens livsfarliga beskaffenhet vid adoptionen eller giftermålet inte varit medlemmen bekant.

Oavsett vad ovan stadgas kan efter prövning pension utges till efterlevande make och barn. Härvid tages bl a hänsyn till huruvida fråga varit om med äktenskap likställd förbindelse och varaktigheten härav.

4. Familjepension utgår med nedan angivna procenttal av familjepensionens grundbelopp för medlemmen.

Pensionstagare	Procent av grundbeloppet
Make	100%
Make och ett barn	130%
Make och två barn	150%
Make och fler än två barn	150% + 10% för varje barn utöver två
Ett barn	75%
Två barn	110%
Tre barn	135%
Fyra barn	150%
Fler än fyra barn	150% + 10% för varje barn utöver fyra

Av pensionsbelopp, som tillkommer efterlevande make och barn gemensamt, åtnjuter make så stor del, som motsvarar 75% av det belopp, som skulle utgått till make enbart.

Pensionsbelopp, som tillkommer två eller flera barn gemensamt, delas lika mellan dem.

5. Frånskild make, som enligt dom å äktenskapsskillnad eller enligt avtal, som inträffats med avseende på äktenskapsskillnad, tillerkänts periodiskt underhållsbidrag av medlem att utgå intill dennes död, äger rätt till del i pensionsbelopp, som enligt stadgar tillkommer allenast make. Den frånskilde makens andel i pensionsbeloppet beräknas på sätt nedan i mom 6 sägs. Om familjepension till frånskild make gäller i övrigt bestämmelserna enligt dessa stadgar om familjepensionsrätt för efterlevande make.
6. Efterlämnar medlem såväl make som frånskild make, som avses i mom 5 eller enbart sådan frånskild make, skall den frånskilde maken erhålla del i makepensionen enligt följande:

Den frånskilde maken erhåller så stor del av pensionen, som motsvarar förhållandet mellan å ena sidan det hela antal kalendermånader, som äktenskapet varat, och å andra sidan antalet hela kalendermånader från det medlemmen ingått sitt första äktenskap till dess han/hon uppnått eller skulle ha uppnått 65 års ålder; den frånskilde maken tillkommande delen av pensionen må dock icke överstiga i mom 5 nämnda underhållsbidrag. Vad därefter återstår av makepensionen tillkommer make, om sådan finns.

7. Utgår makepension till flera och upphör pensionsrätten för någon av dem, äger den eller de övriga pensionsberättigade därefter oförändrad pensionsrätt.
8. Barns rätt till familjepension under tid, då även frånskild make äger sådan rätt, skall gälla såsom om, förutom barnen, jämväl make hade rätt till

familjepension.

9. Finns pensionsberättigade barn i fler än ett äktenskap, skall vid beräkningen enligt ovanstående tabell totala antalet pensionsberättigade barn vara avgörande.
10. Har kvinnlig medlems äktenskap upplösts före den 1 januari 1974, äger den frånskilde mannen ej pensionsrätt.
11. Från familjepensionen avdrages livränta på grund av arbetsskadeförsäkring. Avdrag göres dock endast i fråga om familjepension, svarande mot lön intill 7,5 gånger basbeloppet. Avdraget utgör 50 % av arbetsskadelivräntan om familjepensionen uppgår till 20 % av nämnda lön vid särskild änklingspension och till 26 % av nämnda lön vid annan pension; är familjepensionen lägre, reduceras avdraget i motsvarande mån.
12. Familjepension utgår för tiden från och med kalendermånaden närmast efter den, varunder medlemmen avlidit, till och med den kalendermånad, varunder pensionstagaren avlider eller rätten till pension eljest upphör.

Om medlem berövat sig livet, gäller med avseende på rätt till familjepension i lagen om försäkringsavtal är för sådant fall stadgat.

§ 28

Avgiftsbefrielse vid arbetsförmåga

1. Avgiftsbefrielse vid arbetsförmåga omfattar avgiften för ålderspension enligt § 22, kompletteringspension enligt § 23 och kollektiv familjepension enligt § 27.

För avgiftsbefrielse vid arbetsförmåga gäller i tillämpliga delar vad i § 26 är föreskrivet för sjukpension. Avgiftsbefrielsen är proportionell mot graden av arbetsförmåga. Redan inträffade sjukfall före 2004-01-01 med full avgiftsbefrielse bibehåller denna fulla avgiftsbefrielse.

2. Avgiftsbefrielsen (slutbetalning) vid förtida pensionsavgång lämnas vid avgång ur tjänst från tidigast 62 års ålder för slutbetalning av avgifterna för samtliga pensionsförmåner.
3. Avgiftsbefrielse (avgiftsnedsättning) under delpensionstid lämnas för avgift, svarande mot skillnaden mellan den avgift som hänför sig till den pensionsmedförande lönen före deltidsarbete och den avgift som hänför sig till den pensionsmedförande lönen vid deltidsarbete.

Avgiftsbefrielse enligt mom 1 –3 försäkras som kollektiv riskförsäkring enligt § 39.

Gemensamma bestämmelser

§ 29

Inskränkning av rätten till försäkringsförmåner

1. Om medlem berövat sig livet, gäller med avseende på rätt till familjepension vad i lagen om försäkringsavtal är för sådant fall stadgat.
2. Är barn, som omfattas av medlems delaktighet för familjepension, vid uppnåendet av slutåldern för barnpension fullständigt och varaktigt oförmöget till arbete och har arbetsoförmågan väsentligen sin grund i kropps- eller sinnessjukdom, vanförhet eller lyte, varav barnet enligt läkares intyg lidit vid medlemmens inträde i delaktigheten, har barnet efter uppnådd slutålder för barnpension icke längre rätt till familjepension.
3. Om krig utbryter mellan Sverige och annat land eller inom Sveriges inbördes krig uppstår, är medlemmarna och förmånstagarna underkastade de inskränkningar, som av kassan beslutas i rätten till sjukpension, familjepension och kapitalunderstöd samt avgiftsbefrielse under tid, då sjukpension utgår på grund av sjukdom eller invaliditet, som ej bevisligen är oberoende av krigsförhållandena. Fattande av beslut, som här nämnes, skall ske på sätt om stadgändring är stadgat. Särskilt för detta ändamål utlyst föreningsstämma skall hållas inom två månader efter krigsutbrottet.

Deltager medlem i krig, vari Sverige icke är inblandat, eller i inbördeskrig inom annat land och drabbas han av invaliditet, eller avlider han därunder eller på grund härav, nedsättes den förmån, som skall utgå i anledning av invaliditets- eller dödsfallet, så att dess kapitalvärde blir lika med den vid tidpunkten för invaliditets- eller dödsfallet beräknade andelen av premiereserven för respektive förmån.

§ 30

Förutsättningar för erhållande av försäkringsförmåner

Den som gör anspråk på försäkringsförmån har att enligt lämnad anvisning förebringa utredning angående de förhållanden på vilka han stöder sin rätt.

Utredning lämnas angående

inträffat dödsfall genom intyg från behörig myndighet jämte de handlingar som i övrigt befinnas erforderliga;

persons ålder eller familjeförhållanden genom bevis av därtill behörig myndighet;

sjukdom eller invaliditet genom läkarintyg enligt av styrelsen fastställt formulär.

Drabbas medlem, delaktig för sjukpension, av invaliditet eller sjukdom som kan förväntas medföra rätt till sjukpension, skall anmälan härom göras utan dröjsmål hos kassan.

Medlem, som gör anspråk på sjukpension eller uppbär sådan pension, är, vid äventyr att eljest utgående pension innehålles, skyldig dels att förebringa sådan utredning rörande arbetsförmåga och orsaken till densamma, som kassan påfordrar, dels att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter angående behandling av läkare, vård på sjukvårdsanstalt, yrkesutbildning eller dylikt, som kassan meddelar i syfte att genom dessa åtgärder arbetsförmågan skall hävas eller förekommas. Anvisar kassan för utförande av undersökning eller behandling viss angiven läkare, är medlem skyldig att inställa sig hos denne eller, om hans tillstånd lägger hinder i vägen härför, mottaga läkares besök i angivna syfte.

Har kassan för sådan undersökning, som i nästföregående stycke avses, anvisat viss läkare, ersätter kassan dennes arvode för undersökningen och kostnaden för medlemmen för undersökning erforderliga resor utom hans vistelseort. Har föreskrift av kassan lämnats avseende åtgärd till förebyggande eller hävande av arbetsförmåga, bär kassan härav föranledd oundgänglig direkt kostnad.

På grundval av dessa stadgar prövar kassan, huruvida och från vilken tid rätt till sjukpension föreligger.

§ 31

Försäkringsavtalets oantastlighet

Har försäkringsavtalet varit i kraft fem år, får upptäckt av att vid läkarundersökningen eller eljest oriktiga eller ofullständiga uppgifter lämnats, ej rubba avtalet med mindre sviklig avsikt förelegat hos försäkringstagaren eller eljest sådana omständigheter varit för handen att det skulle strida mot tro och heder att åberopa avtalet.

I sistnämnda fall har all framtida rätt på grund av avtalet upphört.

§ 32

Utbetalning av försäkringsförmåner

- 1. Pension utgår för tiden från och med kalendermånaden närmast efter den under vilken pensionsrätten inträder till och med den kalendermånad under vilken pensionstagaren avlider eller pensionsrätten eljest upphör.**
- 2. Pensionen utbetalas månadsvis i efterskott med en tolfedel av års-pensionens belopp.**

Pensionsutbetalning äger rum sista vardagen i varje månad.

Efterlevande make äger utkvittera barns pension där ej förmyndare gör anspråk på att uppbära pensionsbeloppet.

3. Om medlem ej annorlunda förordnat skall i fråga om kapitalunderstöd, som förfaller till betalning vid dödsfall, den avlidnes make och barn anses vara insatta som förmånstagare.
4. Har pension uppburits för tid, varunder rätt därtill icke förelegat, eller har förmån uppburits med för höga belopp, skall vad sålunda för mycket bekommit vid anfordran återbäras.

§ 33

Preskriptionsbestämmelser

Försäkringsförmån utbetalas inte om den som är berättigad att uppbära förmånen inte gjort anspråk på denna inom 12 månader efter det han fick kändedom om sin fordran. Styrelsen kan dock medge undantag från denna bestämmelse, om särskilda skäl därtill finns.

På belopp, som förfallit till utbetalning från kassan, beräknas icke någon ränta, såvida ej dröjsmålet med utbetalningen berott av hinder, som det ålegat styrelsen att undanröja.

§ 34

Avgifter

1. Avgifterna kan erläggas som engångsavgifter eller fortlöpande avgifter.
2. På försäkringsförmån belöpande avgift utgår för tiden från och med den kalendermånad, under vilken inträde i delaktighet från denna förmån ägt rum.

Avgiftsinbetalning för försäkringsförmån upphör

- a) från och med kalendermånaden efter den, under vilken avgiftsbetalningen avtalsmässigt upphör,
- b) från och med kalendermånaden närmast efter den, under vilken rätt till ålderspension inträder, om ej avtal enligt a) träffats,
- c) från och med kalendermånaden närmast efter den, under vilken medlems delaktighet för förmånen upphör på grund av medlemmens död eller av annan anledning.
- d) beträffande avgift för efterlevandepension, från och med kalendermånaden närmast efter den, under vilken medlems delaktighet för familjepension upphör genom förmånstagarens död,
- e) beträffande avgift för familjepension, från och med

kalendermånaden närmast efter den, under vilken hustrun avlider,
f) vid avgiftsbefrielse enligt vad som stadgar i §§ 21 och 28.

3. Avgift beräknas enligt de grunder, som anges i bilaga till §§ 38 och 39.

Såsom medlems inträdesålder i fråga om viss förmån räknas den ålder, i år och månader därutöver, som medlem uppnår vid utgången av den kalendermånad, under vilken inträde i delaktighet för denna förmån äger rum. Åldersskillnad mellan man och hustru räknas likaledes i hela månader.

§ 35

Avgiftsinbetalning

Förfallodag för avgift är den första dagen i den kalendermånad, på vilken avgiften belöper. Dock kan, utan att medlems rättigheter inskränkas, med avgiftens betalning anstå högst 30 dagar (respittid). Inträffar under respittiden försäkringsfall, skall förfallen avgift avdragas från försäkringsbeloppet.

Uppstår till följd av avgång ur tjänst, sjukdom, militärtjänstgöring, utlandsresa eller därmed jämförlig anledning svårighet för medlem att erlagga avgift till kassan, kan kassan på framställning bevilja medlemmen uppskov under viss tid, ej överstigande två år, med betalning av de under uppskovstiden förfallande avgifterna.

Inbetalning av den första avgiften för försäkringsförmån kan ske på godtycklig dag före utgången av den månad, varunder inträdet skett. Inträde i delaktighet för förmånen äger dock rum först sedan avgift erlagts.

Avtal kan träffas om avgiftens erläggande i annan ordning än ovan föreskrivits.

§ 36

Påföljd av försummelse att erlagga avgift

1. Har avgift, som förfallit till betalning, icke erlagts före utgången av den i § 35 stadgade respittiden, nedsättes de förmåner, för vilka medlem är delaktig, till fribrev. Fribrevet beräknas så att den på medlemmen belöpande andelen av premiereserven blir oförändrad. Härvid betraktas varje förmånsslag som en särskild försäkring. Nedsättning till fribrev sker dock icke innan en vecka förflutit efter det kassan givit medlemmen meddelande om erinran om avgiftens förfallodag.
2. Inom ett år från avgiftens förfallodag kan medlem återförvärva tidigare gällande rättighet genom att till kassan dels inbetala förfallna icke erlagda avgifter, dels - om så påfordras - insända intyg som nöjaktigt styrker, att hälsotillståndet icke försämrats efter den obetalda avgiftens förfallodag.

§ 37

Återköp och överföring

1. Återköp av försäkring inom avdelning I får, om kassan så medger, ske inom ramen för kommunalskattelagens bestämmelser.
En försäkrings återköpsvärde beräknas enligt grunderna i § 38.
2. Efter överenskommelse mellan medlem och kassan kan fribrev i avdelning II överföras till annan försäkringsinrättning som meddelar tjänstepensionsförsäkring.

Det överförda beloppet utgör bruttoengångsavgiften för fribrevet, beräknad enligt grunderna i § 39.

A. Grunder för beräkning av försäkringsavgifter

Kassan meddelar i Avdelning 1 försäkringar med garantier av två olika slag. Garantierna utgörs av försäkringstekniska grunder för beräkning av försäkringsavgifter. Grunderna berör antaganden om ränta, skatt, och dödlighet samt bestämmelser om avgifter för att täcka kostnader för administration/rådgivning av försäkringarna och i förekommande fall avgiftsbefrielse vid arbetsoförmåga.

De två olika slagen av garantier beskrivs nedan och redovisas i detalj i avsnitten A.I respektive A.II nedan.

För det första slaget av garanti gäller att grunderna är garanterade för alla framtida avgiftsbetalningar som följer av avtalet. Dock kan grunderna skilja beroende på när avtalet tecknats. (Avtal med löpande premie, se A.I).

För det andra slaget av garanti gäller att grunderna är garanterade för de avtalade avgiftsbetalningar som sker innan ett visst datum som föreningsstämman genom en stadgeändring kan komma att fatta beslut om, och som avser en ändring av garantinivåerna från och med detta datum. Flera justeringar av denna typ kan förekomma. (Avtal med engångspremier i serie, se A.II).

För engångsbetalda försäkringar sammanfaller de två olika typerna av garantier, eftersom det bara finns en enda avtalad avgiftsbetalning.

Med påbyggnad av försäkring förstås antingen en höjning av avtalat belopp för en försäkring som tecknats med fortlöpande premiebetalning (löpande premie eller engångspremier i serie), eller så avses en engångsbetalning på vilken som helst försäkring.

A.I Avgiftsgrunder för avtal med löpande premiegaranti

I.1. Ränta

För försäkringar nytecknade före 2002-01-01 antas ränteintensiteten efter avdrag för avkastningsskatt till 0,045.

För försäkringar nytecknade fr.o.m. 2002-01-01 t.o.m. 2005-12-31 antas ränteintensiteten efter avdrag för avkastningsskatt till 0,033435.

För försäkringar nytecknade fr.o.m. 2006-01-01 t.o.m. 2012-05-31 antas räntefoten utgöra 2,75 % före avdrag för avkastningsskatt. Efter avdrag för avkastningsskatt antas räntefoten utgöra 2,35 %.

För försäkringar nytecknade fr.o.m. 2012-06-01 antas räntefoten utgöra 1,60 % före avdrag för avkastningsskatt. Efter avdrag för avkastningsskatt antas räntefoten utgöra 1,20 %.

Vid påbyggnad av försäkring betraktas påbyggnadsdelen som nyteckning.

I.2. Dödlighet

I.2.1 Dödlighetsintensiteten u_{x+t} antas, med de undantag som anges i I.2.2 nedan, given genom följande formler:

För försäkringar som nytecknats före 2002-01-01 gäller :

Dödlighetsantaganden enligt Bilaga, sektion I.

För försäkringar som nytecknas fr.o.m. 2002-01 gäller :

Dödlighetsantaganden enligt Bilaga, sektion II.

Vid påbyggnad av försäkring betraktas påbyggnadsdelen som nyteckning.

I.2.2 Följande dödlighetsintensitet tillämpas dels för kompletteringspension (ITPK) fr.o.m. 1992-01-01 och för Avtalspension SAF-LO fr.o.m. 1998-10-01, dels för de individuella tjänstepensionsförsäkringar som tecknas inom Kassans pensionsplan "FöretagsPlan":

Dödlighetsantaganden enligt Bilaga, sektion V.

Vid påbyggnad av försäkring betraktas påbyggnadsdelen som nyteckning.

I fråga om barn, som är förmånstagare vid familjepension, antas att slutåldern kommer att uppnås.

I.3. Avgiftsbefrielse vid arbetsoförmåga

Avgiften för avgiftsbefrielseförsäkringen utgör 3 % av bruttoavgiften för de försäkringar som nytecknats före 2004-01-01 och som omfattas av avgiftsbefrielseförsäkringen. För försäkringar som nytecknats fr.o.m. 2004-01-01 och som omfattas av avgiftsbefrielseförsäkringen utgör motsvarande avgift 5 % av bruttoavgiften.

I.4. Omkostnader

För försäkringar nytecknade före 2006-01-01 belastas avgifterna för omkostnader dels genom en minskning av ränteintensiteten med 0,005 , dels genom ett tillägg utgörande vid engångsbetalning 3 % och vid fortlöpande betalning 5 % av bruttoavgiften.

För försäkringar nytecknade fr.o.m. 2006-01-01 belastas avgifterna för omkostnader dels genom en minskning av ränteintensiteten med 0,005 , dels genom ett tillägg utgörande vid engångsbetalning 1 % och vid fortlöpande betalning 3 % av bruttoavgiften.

Vid påbyggnad av försäkring betraktas påbyggnadsdelen som nyteckning.

A.II Avgiftsgrunder för avtal med engångspremier i serie

II.1. Ränta

För försäkringar tecknade som engångspremier i serie antas räntefoten utgöra 1,60 % före avdrag för avkastningsskatt. Efter avdrag för avkastningsskatt antas räntefoten utgöra 1,20 % för försäkringar som skattemässigt anses vara pensionsförsäkringar, och 0,80 % för de som skattemässigt anses vara kapitalförsäkringar. Innebörden av denna garanti framgår av den inledande texten i början av denna § 38 (4:e stycket).

Vid påbyggnad av försäkring betraktas påbyggnadsdelen som nyteckning enligt ovanstående stycke.

II.2. Dödlighet

II.2.1 Dödlighetsintensiteten u_{x+t} antas, med de undantag som anges i II.2.2 nedan, given genom följande formler:

För försäkringar tecknade som engångspremier i serie gäller,

för privat tecknad försäkring,

Dödlighetsantaganden enligt Bilaga, sektion III,

och för tjänstepensionsförsäkring (med de undantag som anges i II.2.2)

Dödlighetsantaganden enligt Bilaga, sektion IV.

Innebörden av denna garanti framgår av den inledande texten i början av denna § 38 (4:e stycket).

Vid påbyggnad av försäkring betraktas påbyggnadsdelen som nyteckning enligt ovanstående stycke.

II.2.2 Följande dödlighetsintensitet tillämpas för de individuella tjänstepensionsförsäkringar som tecknas inom Kassans pensionsplan "FöretagsPlan":

Dödlighetsantaganden enligt Bilaga, sektion V.

Innebörden av denna garanti framgår av den inledande texten i början av denna § 38 (4:e stycket).

Vid påbyggnad av försäkring betraktas påbyggnadsdelen som nyteckning enligt ovanstående stycke.

II.3. Avgiftsbefrielse vid arbetsoförmåga

För försäkringar som omfattas av avgiftsbefrielseförsäkringen utgör avgiften 5 % av bruttoavgiften.

II.4. Omkostnader

II.4.1 För försäkringar tecknade som engångspremier i serie, med undantag för de som behandlas i II.4.2 nedan, belastas avgifterna för omkostnader, dels genom en minskning av ränteintensiteten med 0,005, dels genom ett tillägg utgörande vid engångsbetalning 1 % (dock 0 % vid inflytt från annan försäkringsgivare) och vid fortlöpande betalning som andel av bruttoavgiften enligt nedanstående tabell. Innebörden av denna garanti framgår av den inledande texten i början av denna § 38 (4:e stycket).

Årspremie (Tkr)	Premieavgift (%)
0 - 72	2
72 - 120	1,5
120 - 240	1
240 -	0

Vid påbyggnad av försäkring betraktas påbyggnadsdelen som nyteckning enligt ovanstående stycke.

II.4.2 Försäkringar tecknade som engångspremier i serie och som nytecknats utan rådgivningskostnader omkostnadsbelastas med så kallade nettoavgifter. Detta innebär att avgifterna belastas för omkostnader genom en minskning av ränteintensiteten med 0,002. Inga tillägg förekommer. Innebörden av denna garanti framgår av den inledande texten i början av denna § 38 (4:e stycket).

Vid påbyggnad av försäkring med nettoavgifter betraktas påbyggnadsdelen som nyteckning enligt ovanstående stycke, om även påbyggnaden tecknats utan rådgivningskostnader. Om inte, så gäller för påbyggnaden vad som anges i II.4.1 ovan.

B. Grunder för beräkning av försäkringstekniska avsättningar

1. Ränta och skatt

ANMÄLAN

Varje transaktion i ett försäkringsavtal ska diskonteras var för sig med respektive räntesats i enlighet med vad som föreskrivs i tillämplig myndighetsföreskrift för motsvarande löptid. Belastningen för skatt antas vara 15 % av den 10-åriga riskfria räntan för försäkringar som

skattemässigt anses vara pensionsförsäkringar, och 30 % av samma riskfria ränta för de som skattemässigt anses vara kapitalförsäkringar.

2. **Dödlighet**

ANMÄLAN

Dödlighetsantaganden påverkar storleken på den försäkringstekniska avsättningen för försäkringar med dödsfalls- och/eller livsfallsrisk. Antagandena ska vara aktsamma i enlighet med tillämpliga lagar och föreskrifter.

Kassans styrelse beslutar om gällande dödlighetsantaganden. Beslutet anmäls före tillämpning till Finansinspektionen.

3. **Sjuklighet**

ANMÄLAN

Försäkringsteknisk avsättning för pågående sjukfall för försäkrad med sjukförsäkring och/eller avgiftsbefrielseförsäkring beror på antaganden om i vilken takt tillfrisknanden från sådana sjukfall sker. Antagandena ska vara aktsamma i enlighet med tillämpliga lagar och föreskrifter.

Kassans styrelse beslutar om gällande sjuklighetsantaganden. Beslutet anmäls före tillämpning till Finansinspektionen.

4. **Omkostnader**

ANMÄLAN

Belastning för framtida omkostnader görs genom

- a) en minskning av räntan.
- b) ett procentuellt tillägg på framtida pensionsutbetalningar.
- c) ett procentuellt tillägg på bruttoavgiften vid fortlöpande avgiftsbetalning under avgiftsbetalningstiden.

Storleken på omkostnadsbelastningarna anmäls före tillämpning till Finansinspektionen.

C. **Grunder för beräkning av återköpsvärde**

Vid beräkning av återköpsvärde gäller vad som stadgas i A.

D. **Grunder för ändring av försäkring**

Vid ändring av försäkring skall den ändrade försäkringen bestämmas så att dess återköpsvärde blir likvärdigt med återköpsvärdet för försäkringen före

ändringen, bortsett från den ökning av återköpsvärdet som betingas av eventuell engångsinbetalning i samband med ändringen.

Försäkringstekniska grunder

Avdelning II

§ 39

A. Grunder för beräkning av avgifter för delaktighetsbelopp, som tillkommer fr.o.m. 2006-01-01 och därefter

1. Ränta

Räntesatsen antages utgöra 1,60 % före skatt. Efter skatt antas räntesatsen utgöra 1,20 %.

2. Dödlighet

2.1 Dödlighetsintensiteten u_x vid ålder x år antages, med de undantag som anges nedan, given genom följande formler:

$$1000 u_x = 1,0 + 0,012 * 10^{0,044 * (x - f)} \quad (\text{Tabell M 90})$$

där $f = 0$ för man
 $f = 6$ för kvinna
 $f = 3$ vid könsneutralt dödlighetsantagande

För kompletteringspension (ITPK) beräknas avgiften med könsneutralt antagande ($f = 3$)

I fråga om barn, som är förmånstagare vid familjepension, antages att slutåldern kommer att uppnås.

2.2 Vid helkollektiv familjepension och kollektiv barnpension belastas avgifterna med risktillägg, dels genom en ökning av dödlighetsintensiteten för försörjaren och en minskning av ränteintensiteten med följande belopp a, dels genom en ökning av bruttoavgiften exklusive procentuell belastning för risktillägg och omkostnader med beloppet b nedan.

Risktillägg

a   b

a) Helkollektiv familjepension
med manlig försörjare:

Engångsavgift	0,02 %	10 %
---------------	--------	------

Löpande avgift	0,02 %	15 %
b) Kollektiv barnpension med helkollektiv familjepension med kvinnlig försörjare	0,01 %	75 %

3. Särskilda antaganden för familjepension

I fråga om familjeförhållandena vid en försäkrad medlems död i x års ålder skall följande antaganden tillämpas:

3.1 Vid helkollektiv familjepension:

3.1.1. Sannolikheten g_x att vara gift:

$$100 g_x = 93 \cdot 10^{-0,0000002 (x-53)^4} \quad \text{för man}$$

$$100 g_x = 70 \cdot 10^{-0,0004 (x-37)^2} \quad \text{för kvinna}$$

3.1.2 Ålderskillnaden u_x mellan en gift x -årig man och hans hustru:

$$u_x = 0,00002 x^3 - 0,004 x^2 + 0,33 x - 5,2$$

Ålderskillnaden u_x mellan en gift x -årig kvinna och hennes man:

$$u_x = 0,005 x^2 - 0,5 x + 10$$

3.1.3. Kapitalvärdet f_x^b av barnpension per en kronas grundbelopp utöver den pension, som skulle utgå, om inga pensionsberättigade barn finnes:

$$f_x^b = 5 \cdot 10^{-\frac{(40-x)^2}{22}} \quad \text{för man}$$

$$f_x^b = 3 \cdot 10^{-\frac{(36-x)^2}{20}} \quad \text{för kvinna}$$

3.2 Avgångsintensiteten α_x på grund av dödsfall och omgifte i åldern x år antages vid kollektiv familjepension given genom följande formler:

$$1000 \alpha_x = 0,0074 \cdot 10^{0,048x} + 40 \cdot 10^{-0,0012 (x-20)^2} + 0,2 \quad \text{för änka}$$

$$1000 \alpha_x = 0,031 \cdot 10^{0,043x} + 60 \cdot 10^{-0,0012 (x-28)^2} + 0,1 \quad \text{för änkling}$$

- 3.3 Vid kollektiv barnpension, då försörjaren är kvinna, antages kapitalvärdet B_x vid en försäkrad kvinnas död i x års ålder av den mot en kronas grundbelopp svarande barnpensionen givet genom formeln:

$$B_x = 3 \cdot 10^{-\frac{(36-x)^2}{20}}$$

4. Sjuklighet

Vid försäkring av sjukpension gäller - utom vid avgiftsberäkningen för i kollektiv riskförsäkring ingående sjukpension - följande antaganden:

- 4.1 Insjuknandeintensiteten γ_x vid åldern x år, där x betecknar åldern vid ersättningstidens början, antages given genom nedanstående formler. Intensiteten i fråga mätes oavsett graden av arbetsförmåga i förhållande till antalet levande (aktiva och sjuka).

$$1000 \gamma_x = 2,3 (2,9 + 0,135 \cdot 10^{0,038x}) \quad \text{för man}$$

$$1000 \gamma_x = 1,15 [0,0004 (x^3 - 120 x^2) + 2,5 x - 28] \quad \text{för kvinna}$$

Vid försäkring av avgiftsbefrielse bortfaller faktorn 2,3 för man och 1,15 för kvinna.

- 4.2 Sannolikheten $\lambda(x,t)$ för en vid ersättningstidens början x -årig sjuk person att alltjämt vara sjuk t år senare antages given genom formlerna:

$$\lambda(x,t) = [0,15 + 0,020 f(x)] 10^{-0,02t} + [0,29 - 0,008 f(x)] 10^{-0,35t} + [0,56 - 0,012 f(x)] 10^{-2t} \quad \text{för man, där}$$

$$f(x) = 107,63 - 11,248 x + 0,4128 x^2 - 0,006626 x^3 + 0,00004029 x^4$$

$$\lambda(x,t) = 0,056 \cdot 10^{-0,018t} + 0,160 \cdot 10^{-0,3t} + 0,784 \cdot 10^{-2t} + 0,784 \cdot 0,925^{67-x} (10^{-0,018t} - 10^{-2t}) \quad \text{för kvinna}$$

- 4.3 I fråga om sjuka manliga personer antages, att 85 % är helt och 15 % till hälften arbetsförmögna, och i fråga om sjuka kvinnliga personer att 80 % är helt och 20 % till hälften arbetsförmögna.
- 4.4 Avdrag från ålderspension före 65 års ålder enligt § 23 antages likvärdigt med en minskning av försäkringsavgiften för sådan ålderspension med 2 %.
- 4.5 Avgiften för avgiftsbefrielseförsäkring ingår i avgiften för kollektiv riskförsäkring.

5. Omkostnader

Avgifterna för ålders- och familjepension belastas för omkostnader dels genom en minskning av ränteintensiteten med 0,0035, dels genom ett tillägg utgörande vid engångsbetalning 3,25 % och vid fortlöpande betalning 3 % av bruttoavgiften. Avgiften för kollektiv riskförsäkring belastas för omkostnader genom ett tillägg utgörande 5 % av premiens bruttobelopp.

6. Särskilda bestämmelser

6.1 Under beteckningen kollektiv riskförsäkring sammanfattas försäkring av sjukpension, särskild änkepension, särskild änklingspension, delpension, garantitilläggspension (ITPG) samt avgiftsbefrielse för ålderspension, kompletteringspension (ITPK) och helkollektiv familjepension ingående i ITP-planen.

För kollektiv riskförsäkring beräknas avgiften såsom riskpremie för ett år i sänder.

Bruttoavgiften utgör 2,30 % av den pensionsmedförande lönen.

6.2 En särskild värdesäkringsavgift uttages i enlighet med uppgörelse mellan huvudorganisationer på arbetsmarknaden. Storleken på denna avgift anmäls till Finansinspektionen.

Jämte vad som sägs i § 8 tillföres vinstfonden även under året inlutna värdesäkringsavgifter.

6.3 Avgiftsutjämnning skall äga rum i avseende på avgifter för ålderspension enligt ITP-planen enligt följande:

6.3.1 För varje medlem med försäkring som deltar i utjämnningen skall den fortlöpande avgiften för ålderspension begränsas så att den icke överstiger 1,5 gånger genomsnittsavgiften för denna förmån för de medlemmar som deltar i utjämnningen. Genomsnittsavgiftens storlek i förhållande till den pensionsmedförande lönen bestäms särskilt för löner och lönedelar under 7,5 basbelopp och för lönedelar över 7,5 basbelopp.

6.3.2 Det bortfall av avgifter, som blir en följd av begränsningarna enligt 6.3.1, skall kompenseras genom uttag av en kollektiv utjämningsavgift. Denna uttages som en för alla i utjämnningen deltagande medlemmar gemensam procentsats av den pensionsmedförande lönen. Procentsatsen bestäms för varje kalenderår så att summan av de kollektiva utjämningsavgifterna för året blir lika med summan av de genom avgiftsbegränsningen bortfallande avgifterna.

6.3.3. Om summan av de för ett visst kalenderår uttagna utjämningsavgifterna avviker från summan av bortfallande avgifter, skall skillnaden medräknas vid bestämmande av den kollektiva utjämningsavgiften två år senare.

6.3.4 Avgiftsutjämnningen avser endast en kollektiv omfördelning av avgifterna under ett kalenderår och påverkar icke de försäkringstekniska beräkningarna för den enskilda försäkringen.

B. Grunder för beräkning av försäkringstekniska avsättningar

1. Ränta och skatt ANMÄLAN

Varje transaktion i ett försäkringsavtal ska diskonteras var för sig med respektive riskfri räntesats för motsvarande löptid. Belastningen för skatt antas vara 15 % av räntesatsen före skatt och kostnader.

2. Dödlighet ANMÄLAN

Dödlighetsantaganden påverkar storleken på den försäkringstekniska avsättningen för försäkringar med dödsfalls- och/eller livsfallsrisk. Antagandena ska vara aktsamma i enlighet med tillämpliga lagar och föreskrifter.

Kassans styrelse beslutar om gällande dödlighetsantaganden. Beslutet anmäls före tillämpning till Finansinspektionen.

3. Sjuklighet ANMÄLAN

Försäkringsteknisk avsättning för pågående sjukfall för försäkrad med sjukförsäkring och/eller avgiftsbefrielseförsäkring beror på antaganden om i vilken takt tillfrisknanden från sådana sjukfall sker. Antagandena ska vara aktsamma i enlighet med tillämpliga lagar och föreskrifter.

Kassans styrelse beslutar om gällande sjuklighetsantaganden. Beslutet anmäls före tillämpning till Finansinspektionen.

4. Omkostnader ANMÄLAN

Belastning för framtida omkostnader görs genom

a) en minskning av räntan.

b) ett procentuellt tillägg på framtida pensionsutbetalningar.

c) ett procentuellt tillägg på bruttoavgiften vid fortlöpande avgiftsbetalning under avgiftsbetalningstiden.

Storleken på omkostnadsbelastningarna anmäls före tillämpning till Finansinspektionen.

C. Grunder för ändring av försäkring

Vid ändring av försäkring skall den ändrade försäkringen bestämmas så att dess fribrev blir likvärdigt med fribrevet för försäkringen före ändringen, bortsett från den ökning av fribrevet som betingas av eventuell engångsinbetalning i samband med ändringen. Fribrevens kapitalvärden skola därvid beräknas enligt grunder i A. Om uttagande av ålderspension uppskjutes, när den medlemmen uppnår pensionsåldern, skall dock bestämmelsen i A1 andra stycket lämnas utan avseende vid beräkningen av fribrevens kapitalvärden.

D. Bestämmelser för omräkning av avgifter för försäkringar avseende ITPK, meddelade före 1992.01.01

1. För varje aktiv medlem, som 1991.12.31 har ITPK med fortlöpande avgiftsbetalning, omräknas försäkringen enligt mom 2 - 4 nedan.
2. ITPK nedsättes 1991.12.31 till fribrev, beräknat enligt de grunder som gällde vid denna tidpunkt.
3. För den fortlöpande avgift, som gällde 1991.12.31, beräknas per 1992.01.01 pensionsbeloppet för en nytecknad försäkring enligt de grunder som gällde vid sistnämnda tidpunkt.
4. Om den sammanlagda pensionen enligt mom 2 och 3 överstiger det pensionsbelopp, som gällde omedelbart före omräkningen, så gäller den sammanlagda pensionen.

Om däremot den sammanlagda pensionen enligt mom 2 och 3 understiger det pensionsbelopp, som gällde omedelbart före omräkningen, fastställs en fortlöpande tilläggsavgift svarande mot skillnaden, så att det pensionsbelopp som gällde före omräkningen bibehålls oförändrat.

Specifikation av dödlighetsantaganden för beräkning av försäkringsavgifter i Avdelning 1

Vid beräkning av försäkringsavgifter används antaganden om bland annat dödlighet för de försäkrade individerna. Antagandena skiljer sig åt, dels över tid, dels över olika bestånd av försäkrade. I denna bilaga anges de exakta antaganden som refereras till i § 38.A ovan. De rubriker som används nedan ska tolkas tillsammans med de undantag och tillägg som också nämns i § 38.A ovan.

I. Dödlighetsantaganden för försäkringar tecknade före 2002-01-01.

Dödlighetsintensiteten u_{x+t} antas given genom följande formler:

$$1000 u_{x+t} = 0,0260 \cdot 10^{0,043(x+t)} \quad \text{för man}$$

$$1000 u_{x+t} = 0,0056 \cdot 10^{0,048(x+t)} \quad \text{för kvinna}$$

där x = inträdesålder i år
 t = duration

II. Dödlighetsantaganden för försäkringar med löpande premie tecknade fr.o.m. 2002-01-01.

Dödlighetsintensiteten u_{x+t} antas given genom följande formler:

$$1000 u_{x+t} = 1,0 + 0,012 \cdot 10^{0,044 \cdot (x+t+h-f)}$$

där x = inträdesålder i år
 t = duration
 $f = 0$ för man
 $f = 6$ för kvinna
 $h = 0$ om inträdesåldern är mindre än 65 år
annars
 $h = 0$ vid livsfallsförsäkring
 $h = (x - 65)$ vid dödsfallssförsäkring
Vid kombinerad försäkring väljs det värde på h som ger högsta premie.

Ovanstående dödlighetsfunktion kallas M90 och är en tidigare använd branschstandard.

III. Dödlighetsantaganden för privata försäkringar tecknade som engångspremier i serie.

Dödlighetsintensiteten u_{x+t} antas given genom följande formler:

$$u_{x+t} = a + b \cdot 10^{c \cdot (x+t)}$$

där x = inträdesålder i år
 t = duration

och konstanterna a , b och c
ges av

$$\begin{aligned} a &= 0,00035 \\ b &= 0,000001748 \\ c &= 0,0545 \end{aligned}$$

för både män och kvinnor.

Ovanstående dödlighetsfunktion bygger på en standard kallad DUS, som tagits fram av Försäkringsförbundet och som är tillämplig på frivilligt försäkrade individer (i motsats till obligatoriskt försäkrade).

IV. Dödlighetsantaganden för tjänstepensionsförsäkringar tecknade som engångspremier i serie.

Dödlighetsintensiteten u_{x+t} antas given genom följande formler:

$$u_{x+t} = a + b \cdot 10^{c \cdot (x+t)}$$

där x = inträdesålder i år
 t = duration

och konstanterna a , b och c
ges av, för män,

$$\begin{aligned} a &= 0,0004 \\ b &= 0,000002342 \\ c &= 0,054 \end{aligned}$$

och för kvinnor,

$$\begin{aligned} a &= 0,0003 \\ b &= 0,000001271 \\ c &= 0,055 \end{aligned}$$

Ovanstående dödlighetsfunktion utgör en standard kallad DUS, som tagits fram av Försäkringsförbundet och som är tillämplig på frivilligt försäkrade individer.

V. Dödlighetsantaganden för kompletteringspension (ITPK), Avtalspension SAF-LO och Kassans FöretagsPlan.

Dödlighetsintensiteten u_{x+t} antas given genom följande formler:

$$1000 u_{x+t} = 0,0135 \cdot 10^{0,04473 \cdot (x+t)}$$

där x = inträdesålder i år
 t = duration

för både män och kvinnor.